

Topografske crtice

o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve.

Napisao

Fr. Stip. Zlatović.

Gradovi.

(Nastavak v. br. 4. god. 1895.)

4. *Stankovac*. Banjevcima na sjever u benkovačkoj občini, u selu Stankovci, iznad sela sa sjevera pruža se golem krševit brieg, i na istočnom kraju gdje završuje prema staroj župnoj crkvi, vide se velike ruševine tvrdoga grada Stankovca. On je do zemlje razkopan, samo temelji zidina vire iz gromile.

5. *Budak*. Sa sjeverozapadne strane sela Stankovca u selu Budaku benkovačke občine, odiže se obao humac i na vrh njega još cjelokupa stoji liepa obla kula, a okolo iste ruševine ogradâ i kućâ sa zemljom sraženih. Budak se liepo vidi sa mnogih starih gradova po kotarima.

6. *Mihovac*. U selu Pristegu benkovačke občine, na uzvisitu humcu čuli obla kula i okolo iste ruševine ogradâ, posve slična Budaku.¹

7. *Podlug*. Na zapad od Perušića iste župe a benkovačke občine, nalazi se na malom brežuljku obla kula Podluga. Ostalo je sve srušeno.

8. *Ceranje*. Izmedju Podluga i Miranja u selu Ceranje diže se na brežuljku obla kula i okolo iste male ruševine sgradâ. Spominje se u listini god. 1076: Dragabut ejusque filio Slaninna de *Cerani*. (Cod. Dipl. I. 156. Doc. VII. str. 164.)

9. *Miranje*. U ovom selu benkovačke občine još se uzdrži od staroga gradića sama obla kula i crkva s. Mihovila in *Mirani*.² (Rački Mon. VII. 109.) Sva ova tri gradića sa njihovim *kaštelanima* prvo turskoga osvojenja vidio je namjestnik ninskoga biskupa Jurja Divnića M. A. Raimondo: in *hoc anno Christi 1514. dictos castellanos cognovi*. (Farlati. IV. 225.) Kada

¹ Bianchi (Nav. dj. II. str. 359) piše, da je u selu Pristegu u izpravi god. 1405. spomenuta trokutna kula, kojoj se jedva danas naziru temelji.

Op. uredu.

² Tu je crkva god. 1076. (Mon. VII. N. m.) sa dotičnim baštinama oko nje darovao samostanu sv. Ivana u Biogradu, ušavši u samostan, neki Črnic, zato što mu je samostanski opat bio odkupio sestru iz sužanjstva. Bianchi (Nav. dj. II. str. 373) kaže, da je za nadbiskupa Karamana god. 1754. u selu Miranju obstojala župa istočnog obreda sa župnom crkvom *S. Mihovila*. Ta je crkva dakle iz vremena hrvatskih kraljeva narodne dinastije, pa bi trebalo da se pobliže izпита.

Op. uredu.

se sjetimo, da svi ovi gradići, koje spomenusmo, i ostali koje ćemo dalje spomenuti, bijahu prvo turskoga i mletačkoga osvojenja svojinom hrvatskih velmoža i plemića, te od njih sagradjeni i do tada uzdržavani od Hrvata; onda možemo biti osvjedočeni, da ih nisu gradili ni Turci ni Mletčani, nego da su ih gotove zatekli, te da su oble kule i stari Hrvati gradili.

10. *Perušić*. U jug naprama Benkovcu, gdje završuje visoki brieg, koji se dotle proteže s južne strane lišanskoga i kožulova polja, na krajnoj ovršini diže se velik grad Perušić u benkovačkoj občini. Grad je vas cjelokup na četverokut i na svakom kutu četvrtasta kula. Na sriedi velika obla kula i druge četverokute sa dvoranama gospodara i kmetova.¹ Turci i njega zapuštena nadjoše kao i ostale manje i zaposjedoše god. 1528. Potjerani god. 1647, opet ga preuzeše god. 1670. i održaše do god. 1684. Iza karlovačkoga mira Mletčani ga darovaše sa gospodštinom knezu Benji Posedarskom, kojega potomci ga još uzdrže.

11. *Podgradje*. Na iztok Benkovcu, prema gradu Perušiću, povrh briega koji razstavlja Kotare od Bukovice vide se bedeni i ruševine latinskoga grada *Asseria*, a pod gradom uz polje posukane kuće maloga sela Podgradje u benkovačkoj občini.

Valja da je u davnija vremena bilo to mjesto veće i znamenitije, kada su u njem Templari i Dominikanci imali svoje samostane, oni do god. 1204, ovi do god. 1352. (Bianchi, Zara Crist. II., 358.) U njem se je bio sastao god. 1428. rotni sud županije lučke. (Bianchi ibidem.)

12. *Kožlovac*. Pod spomenutim briegom izmedju sela Podgradja i Lepura² u selu Kožulovcu benkovačke občine, na odignutu brežuljku, vidi se sjevero-zapadna polovica visoke oble kule jake i velike, a na dnu iste temelji debelih utvrda, ograda i razrušenih zidina predgradja. To su ostanci jaka grada, komu na početku XVI vieka bijaše zadnji gospodar banić vitez kožul Štrbac, junački branitelj domovine. Iza njegove smrti (1520) Turci osvojiše kotare i razkopaše njegov grad³, koga visoka polovica oble kule samo označuje gdje bijaše. Mletačko izvješće kaže: *Città di mediocre grandezza disabitata*. (Starine XIV. 184.)

13. *Mišljen*. Na zapadnom kraju sela Lišana benkovačke občine stajaše nad klišurom povrh polja mali gradić *Mišljen* sa oblom kulom do trijest

¹ Spomenute god. 1514. biskupski namjestnik M. A. Raimondo, osjem gori spomenutih kaštelana poznao je i perušičkoga, „de Perussich“. (Bianchi, N. dj. II., str. 355.) Op. uredn.

² I u selu Lepurim valja da ima dosta starina hrvatskih, jer kaže Bianchi (N. dj. II., str. 358), da mu je na groblju crkva s. Martina okolo koje da ima grobnih kamenova (dakle stećaka) sa emblemima (t. j. rezbarijama). Još kaže Bianchi (N. mj. n. dj.), da se u tom selu nahode zidine stare tvrdjave nad vodom *Novak* i kula na pola srušena, te da se je kopajući zemlju našlo sitna srebrna novca kralja ugarsko-hrvatskoga Kolomana, kojeg da sam Pero Pavlović ima do 2000 komada.

Op. uredn.

³ Može lako biti da Zlatović i Bianchi ovdje opisuju jednu te istu gradinu.

Op. uredn.

godina nazad. Razkopaše ga zadnjih godina seljani i kamenjem sazidaše kuće Podmišljenom. Mletačko izvješće god. 1626. o njem kaže: *Cinisich con poco recinto*. (Starine XVII. 142.)

14. *Vukšić*. Preko tišanskoga polja, prema Mišljenu, nad selom Vukšićem u benkovačkoj občini, na vrh okrupna briega diže se velika obla kula staroga grada Vukšića i na jedan četvrt kilometra ruševine razkopane varoši. Velika obla kula i razrovane jake ograde pokazuju, da bijaše jak grad i prostrana varoš. U njoj se sastajahu rotni sud županije Luke (Klaić, Opis zemalja II. 49.) i krojaše pravdu po hrvatskom zakonu. God. 1527. Turci ga zapališe i razrušiše, te se već ne podiže. Mješćani pod briegom sa sjevera podigoše sadanje selo Vukšić. Do dvaest godina nazad, obla kula bijaše cjelokupa, sada joj iz ruševine vire temelji, jer seljani otesanim kamenjem građe kuće i dvorove!

15. *Morpolaca*. Na južnom kraju lišanskoga polja i benkovačke občine, prema selu Žužviću, blizu starodavne crkve sv. Petra još se dobro drže visoke zidine silne četvrtaste sgrade na način tvrdjave, sa četiri četvrtaste kule jake na četiri kuta iste. Ograđena je visokom tvrdom ogradom i nad vratima na gornjem pragu urezan križ. Pod Mletčanima valja da bijaše gospodština i da joj zadnji gospodar zvao se Crnogorac, te se zemlje i kula zovu Crnogorčevi.

16. *Velim*. Iznad liepe ravnice bijaše njegda bogato selo i tvrdi gradac *Velim* u skradinskoj občini izmedju Zlosela i Ciste. Danas je zapušteno rad kužna zraka. Spominje se u izvješću XVI. vieka: *Vi è un luogo nominato Lucha superiare, nella qual parte è il castello di Velino*. (Ljubić, Mon. XI. 243.) Kasnije izvješće kaže: *Velin piccolo loco murato ed un poco di fortino*. (Starine XIV. 183.)

Velim je kasnijih doba pripadao gradu Šibeniku, te ga višekrat oni i Turci preotimali, dokle god. 1684. od Turaka zapušten, tako ostade do dandanas.

17. *Dazlina*. Izmedju Velima i Vodicâ u tješnjanskoj občini, na vrh krševita briega vide se razrovane kule i ograde tvrdoga grada *Dazline*, što ga god. 1337. darova ban Ivan Kuza šibenskoj občini sa drugim gradom u blizini Rakitnica. (Kukuljević, Jura. 126.) Turci ga ostaviše god. 1647, te ga od onoga vremena vrieme i gromovi ruše. Mletačko izvješće kaže: *Dazlina loco murato sopra una collina*. (Starine XIV. 183.)

18. *Rakitnica*. Od Dazline na zapad, u tješnjanskoj občini, diže se sličan krševit brieg i na vrh njega prema Dazlini stoji tvrd grad na oštru grebenu. To su ostanci kulâ i ograđâ stare Rakitnice negda jake tvrdjave, koju su Turci čvrsto čuvali dokle po karlovačkom miru prisiljeni povući se u Bosnu, ostade pusta i zanemarena.

19. *Jurjev grad*. Na zapad selu Tribovunju, tješnjanske občine, na vrh zaoštruljena humca, gdje je sada crkva sv. Nikole i seoski ukop, stajaše gradac Jurjevac, od koga već ne ima biljega izvan ruševinâ ogradâ i kućištâ. U izvješću Šime Ljubovca stoji: *Vestigia di castelleto addimandato Giurgjev grad*. (Rukopis u knjižnici Akademije u Zagrebu.)

V. Bribirska županija.

Između starih hrvatskih županija u X. vieku Const. Porfirogenit spominje i bribirsku, po glavnom gradu županijskomu, sagradjenomu odmah nakon doseljenja Hrvatâ na razvalinama latinskoga grada *Varvaria* ili *Breberia*. Kasnije ga pisali: *Brebera*, *Brebir*, *Berber*, *Berbera*, *Breberia* i slično. Ova se je župa sterala između rijeke Zrmanje i Krke do stranâ i visočinâ, koje od Bribira do Benkovca razstavljaju Bukovicu od Kotarâ pa do velebitskoga mora kod Korina. Medjašila od iztoka županijom kninskom, od juga preko rijeke Krke zagorskom i lučkom, od zapada županijom lučkom i ninskom, a od sjevera preko rijeke Zrmanje sa županijom podgorskom (*Sub alpibus*). Svekoliko to zemljište većim je dielom krševito i bregovito, prepuno gore, te nije moglo biti vrlo naseljeno, niti po njem vele tvrdih gradova. Listine spominju župane god. 1069. za kralja P. Krešimira *Budec berberensis iuppanus*. (Cod. Dipl. I. 132.) *Cerminico breberescico*. (Rački, Mon. VII. 82.) *Stresina berberistich*. (Cod. Dipl. 157.) Tako velik broj drugih.¹ (Vidi: Brašnić, Izvještaj str. 5.) Ova je županija stekla velik glas i ugled, kad je na polovici XIII. vieka² kralj Bela IV. darovao župu banu Stjepku Šubiću od tada prozvanu bribirskomu. Nakon njega sin Pavao i unuk Mladin kao bani hrvatski, dalmatinski i bosanski vladali blizu sto godina³ sudbinom Dalmacije i susjednih pokrajina. Od toga vremena cijenimo, da su Ostrovica i Skradin odtrgnuti od županije lučke i bribirskoj sdruženi, te južni medjaš županije bio potok Krivac od Lišana do crkve sv. Petra u Morpolaci, pak Gudućom do Pukljana.

(Dalje slijedi.)

¹ God. 1181. spominje se bribirski župan Miroslav (Cod. dipl. II., str. 117). Taj je isti župan god. 1184. kao pristav bana Dionizija povratio samostanu sv. Krševana u Zadru selo Brda u Slivniku. Nav. dj. II. str. 128). God. 1185. pridijeljena bi župa bribirska trogirskoj biskupiji (Nav. dj. II., str. 131).

Op. uredn.

² Dne 23. studenoga 1251. (Ljubić, Opis jug. nov. str. 201).

Op. uredn.

³ Do god. 1347. dne 31. srpnja (Klaić, Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati II., str. 71).

Op. uredn.

